

Florian COPCEA
(Drobeta Turnu Severin)

IPOSTAZELE (NON)FICȚIUNILOR LUI DUMITRU RADU POPESCU

The (non) fictions' hypostasis of Dumitru Radu Popescu

Abstract: D. R. Popescu is a whole writer. The archetypes of the universal literature: life, death, myth, man, time, creation, and eternity are an organic and vital source of inspiration for D. R. Popescu. All of them in a form or another are in the characters' identity. D. R. Popescu does not artificially recapture the world of Dante, but reinvent it, giving it new physical dimensions. Without them the whole cosmos seems to be governed by nothingness. In this manner we can understand beyond all doubt that the writer D. R. Popescu is guided in his literary approach by the universal principle of the Being and endlessly possesses inexhaustible artistic resources capable of conferring pragmatic relevance to the act of creation.

Keywords: prose, mythology, artistic resources, original characters.

Rezumat: D. R. Popescu este un scriitor total. O sursă organică și vitală pentru inspirația lui D.R. Popescu sunt arhetipurile literaturii universale: viața, moartea, mitul, omul, timpul, creația și eternitatea. Toate acestea se regăsesc, sub o formă sau alta, în identitatea personajelor. D.R. Popescu nu recuperează artistic lumea Dante, ci o reinventează, dându-i noi dimensiuni fizice, fără acestea întregul cosmos părând a fi guvernat de neant. De aici putem trage concluzia firească și obligatorie că scriitorul D. R. Popescu este ghidat în demersul său literar de principiul universal al Ființei și dispune, la nesfârșit, de resurse artistice inepuizabile, în măsură să confere actului de creație relevanță pragmatică.

Cuvinte-cheie: proza, mitologie, resurse artistice, personaje inedite.

Dumitru Radu Popescu este prin definiție un scriitor total. Romanele sale – *Ploile de dincolo de vreme*, *Împăratul norilor*, *Viața și opera lui Tiron B.*, *Rezervația de pelicani*, *Orașul îngerilor*, *Falca lui Cain*, *Întoarcerea tatălui risipitor* – sunt doar câteva dintre construcțiile epice care l-au consacrat. Miturile și, mai ales, formulele semantice utilizate, au contribuit decisiv la celebritatea ce a căpătat-o în literatura națională și universală. Pornind de la considerentul că Dumitru Radu Popescu s-a impus ca un adevărat corifeu în lumea literelor românești, vom accentua faptul că literatura a devenit pentru el o modalitate indiscutabilă de reprezentare a existenței artistice. Datorită misiunii asumate, grație celor trei elemente ale formulei literare practicate, remarcate de Eugen Simion:

gustul pentru mister și spectaculos, o intrigă bogată și poetică, prozatorul D.R. Popescu intră definitiv, și pentru întotdeauna, în jocul cu semnificațiile paradoxului existențial, nu pentru a se erija în Dumnezeu, ci pentru a întemeia o mitologie. Expresia stilistică a acestui catharsis pare să fie însăși rațiunea de a fi a creatorului care poate asigura unicitate operei „purtătoare de Istorie” (Roland Barthes) și o fuziune ireversibilă a eului auctorial cu textul acesteia. Cogito-ul autorului, aflat într-o relaționare îndeosebi estetică cu cel al operei create, devine simbolul unui univers paralel, sincron, mistificator și metafizic, în care omul descoperă tot timpul că „nu este nimic altceva decât ceea ce se face el însuși” (P. Sartre).

Prozele lui D.R. Popescu sunt deschise, ca să folosim cunoscuta teorie despre operă a lui Umberto Eco, lucru care dezvăluie ceea ce, la rândul său Roland Barthes numea „o transportare a stilului spre alte teritorii ale limbajului și ale subiectului, departe de un cod literar clasat”. În *Opere I. Mări sub pustiuri* (Ed. Polirom, Iași, 2010) D.R. Popescu ilustrează și, dacă vreți, validează, tocmai sensul scriiturilor sale. Se poate vorbi în acestea despre o arhaicitate a genului românesc, despre unele dintre elementele avangardei moderniste întâlnite și în romanele lui William Faulkner, dar altfel cultivate și determinate contextual. Nu invocăm o analogie între operele celor doi mai scriitori, dar „rețetele” lui D.R. Popescu se detașează net și spectaculos de arhetipurile după care W. Faulkner și-a „experimentat” hermeneutica prozodică.

Temeiurile epico-ontologice care stau la baza narațiunilor *Păpușa spânzurată*, *Ploaia albă*, *Mări sub pustiuri*, *Leul albastru*, *Duios Anastasia trecea*, deși sunt, din punctul de vedere al tehnicii, de sorginte occidentală, au o identitate istorică specific românească. Ioana din *Păpușa spânzurată* este un personaj magnific. Viața ei fusese un calvar lângă Toma Jumanu, bărbatu-său, acum mort, pe care douăzeci și șase de babe veniseră să-l jlească. Ioana însă, crâncenă și afectată, își rememorează anii tinereții care „trecuse fără s-o vadă”, și plânge după aceștia, și nu după cel care fusese om „rău din fire”. Prozatorul pătrunde în dedesupturile sufletului, declanșează resorturile unei sensibilități acute, și, cu instrumente stilistice simple, deconstruiește parabola luptei dramatice a omului cu singurătatea, într-un cuvânt, cu destinul.

În *Duios Anastasia trecea* autorul, urmând firul narativ al tragicului, enigmaticului *Oedip Rege*, desigur, într-o manieră proprie, ne demonstrează că adevărul nu întotdeauna triumfă, că, în cele mai multe cazuri, acesta, presupunând nenumărate sacrificii, devine inutil pentru condiția umană. Autorul mizează aici pe efecte psihice greu de stăvilit, care conferă plăcere textului desacralizat. D.R. Popescu, în toate cele douăzeci și patru de povestiri care compun volumul menționat, își are logოსul orientat spre ceea ce presupune *filozofia Ființei* traumatizată de conflicte existențialiste și de mituri deja create, unele la începutul lumii, el intervenind pentru a le interpreta din alt unghi sau pentru a le cosmetiza/reactualiza conform necesității definitorii a omului modern, confruntat cu realități fictive, împovărătoare, cu o conștiință proprie despre viață. Reconsiderarea raportului *autor-personaj*, ecuație care convertește eul biografic al romancierului, declanșează un proces profund de recuperare a autorului și nu eliminarea lui, chiar dacă motivul ficțiunii se dezvoltă latent în crescendo în epica nuvelor.

Opere I. Mări sub pustiuri certifică aserțiunea enunțată mai înainte, stârnind astfel imaginația. Demersul lui D.R. Popescu, cu siguranță, ar putea avea un cu totul alt raționament cu privire la reeditarea prozelor de tinerețe, decât cel pe care ni-l închipuim noi, fascinați de tradiția deja cunoscută a restituirilor, la modă, împrejurare în care mentalitățile influențează, negativ sau pozitiv, depinde de buna credință a exegetului, cultură în general. Volumul în discuție apare deci într-o epocă bulversată de nonvalori și de ofensiva agresivă a internetului care (dar asta este altă chestiune) ne-a îndepărtat de obiectul numit *carte*, viciindu-ne, nu?, gândirea.

Unitatea voce-idee existentă în structura mininuvelor *Gâștele sălbatice*, *Cireșul cu clopoței*, *Ora cincii*, *La culesul perelor*, sunt reperatele stilului inconfundabil care l-a consacrat pe D.R. Popescu: *simplu*, *concis*, *parabolic*. Fondul psihologic și moral al mesajului umanist ce ni-l transmite autorul dă o perspectivă istorico-socială unui mit faustic devenit laitmotivul ideatico-artistic al timpului trăirii și regăsirii, proiecție antiutopică a realismului ontologic. O ilustrare vie a respectivei ideologii, să nu ne ferim a-i spune astfel, este nuvela *Dor*. Scriitorul este creatorul destinului personajelor sale în care sunt încorporate sensurile umane ale suferințelor tragice ale acestora. De fapt, *Dor* este o testare a resurselor artistice ale lui D.R. Popescu datorită cărora, indubitabil, a zămislit fresca unei istorii în care fericirea și nefericirea eroilor capătă dimensiuni cosmice. Relația conflictuală între Lena și Milu întruchipează, într-un fel, un cod interconex cu largi reverberații în literatura universală, mai ales că, compozițional vorbind, este realizată sub forma unui monolog interior continuu, tributar mai multor realități temporale pentru a crea atât suspans, cât și o stare absurdă de luciditate.

Originalitatea narativă a prozelor din *Opere I. Mări sub pustiuri* constă, dincolo de particularitățile pragmatice, expresive, ale construcțiilor, în voluptatea dialogurilor directe și subînțelese, pitorești, picante sau adânc filozofice, care le conferă ingenios un *rol actanțial* (cf. Jakobson), îmbogățind astfel câmpul semantic și stilistic al textului. Proza lui D.R. Popescu, indiferent că este de inspirație rurală sau urbană, se constituie dintr-o multitudine de puzzle-uri de realități ascunse, dar cognoscibile, fapt care ne sugerează tendința autorului de a intra în istoria culturologică a spațiului etern-identitar prin crearea unor tipologii umane esențiale. Arta este o copie fidelă a vieții, bazată pe un limbaj ficțional, individualizat, care exercită un impact semnificativ asupra capacității autorului de a se dedubla, de a coexista și în ființa sa biologică, și în cea „împrumutată” personajelor. Relevante în acest sens sunt nuvelele *Leul albastru* și *Drumul* care stratifică tematic, epopeic, am zice, noțiunile simboluri: *destin*, *paradis*, *labirint*, *ființă* și *moarte*. Acestea, și multe altele, reprezintă ipostaza demnității, a mitului consubstanțial al *luptei sinelui cu sinele*, cel din urmă intersectat de liniile euclidiene emoțional-psihice ale imaginarului diegetic. De aici putem trage concluzia firească și obligatorie că scriitorul D.R. Popescu este ghidat în demersul său literar de principii autologic universale al *Ființei* și dispune, la nesfârșit, de resurse artistice inepuizabile, în măsură să confere actului de creație relevanță pragmatică. E lesne de observat că personajele-cheie din *Opere I. Mări sub pustiuri* urmează un model unic de spiritualitate,

(deosebindu-se prin ceea ce R. Barthes numea „conștiința cuvântului” de cele ale lui Zaharia Stancu, Fănuș Neagu, Marin Preda), situație care pur și simplu te forțează să accepți teza că *relația autor-personaj* este antinomică, îndeosebi în susținerea dialogică a cronotropilor *lume* și *existență*. Lipsa demarcației între *eu* și *celălalt* constituie unul dintre avatarurile literaturii, moment în care ne amintim de întrebarea lui Eugen Simion din *Întoarcerea autorului. Eseu despre relația creator – operă*: cine vorbește în operă?

Călătoria estetică a lui D.R. Popescu, derulată de-a lungul firului Ariadnei, vizibil, prin labirintul modelelor, antimodelor și seducțiilor literare, care, din fericire, nu l-au atras, el urmându-și propriul destin, este expresia unei vocații înnăscute. Arhitectura eclectică a prozelor romancierului reflectă, să recunoaștem, știința sa de a regenera genul românesc. Urmând acest raționament nu ne împiedică nimeni să considerăm că D.R. Popescu este un fenomen, mereu aflat în căutarea ficțiunii și a văzutului nevăzut, certificând, astfel, harul cu care s-a născut. Dacă am ține seama de conceptul lui Bahtin – *heteroglossie*, am putea susține că D.R. Popescu are o biografie ficțională din care, deseori, atribuie anumite trăsături și personajelor pe care le crează. Drept urmare, alteritatea arhetipală, cognitivă, îi permite *alter ego*-ului său să se privească în oglindă, să se identifice sau nu cu propria-i persoană, să se „multiplice” fără însă ca între privitor și cel privit să se iște vreo rivalitate: *eu devine celălalt, celălalt = eu*. Creatorul, conștient fiind de semnificațiile aparatului reflexiv (= oglindă, explică Jacques Marie Lacan în *Le stade du miroir comme fornaiseur de la foncation du Je*, Paris, Gallimard, 1971), și de translația eului dinspre existent către inexistent, facilitează comunicarea realității imediate cu incertul fantastic mitic, acesta din urmă fiind permanent și fără opreliști generator de forme deschise de viață și de artă.

„Metamorfozele” lui D.R. Popescu confirmă ceea ce Bacon observa vis-a-vis de motivul oglinzii: „Spiritul uman este ca o oglindă ce oferă razelor venite de la lucruri cu o suprafață inegală, care amestecă propria sa natură cu natura lucrurilor, le desfigurează și le corupe”. Aproximativ în același context, Dan Grigorescu, (în *Jocul cu oglinzile*, Ed. Universal Dalsi, București, 2000), este de părere că „semnificația artei stă în capacitatea ei de a reinterpretă vizualul”. Revenind, și autorul volumului *Opere I. Mări sub pustiuri* este obsedat de imaginea din oglindă, de descoperirea celui-lalt eu în spatele măștilor purtate, ritualic, de personajele cărora le-a dat chip, timp și lume. Ideea exprimată prinde, la rândul-i viață, desigur, în haosul (ne)mărginit al universului estetic, gigantesc, însuflețit de creator cu o sublimă sete de absolut.

E firesc, așadar, ca artistul să se regăsească în tectonica propriei creații, creația accetându-și traiectoria specifică unui spirit vizionar, stăpânit de sentimentul absolutului și al creației.

O sursă organică și vitală pentru inspirația lui D.R. Popescu sunt arhetipurile literaturii universale, chiar dacă, cum spuneam mai înainte, nu a insistat decât tematic asupra lor: *viața, moartea, mitul, omul, timpul, creația și eternitatea*. Toate acestea se regăsesc, sub o formă sau alta, în identitatea personajelor. D.R. Popescu nu recuperează artistic lumea lui pierdută sau numită a lui Dante, ci o reinventează, dându-i dimensiuni fizice, fără acestea întregul cosmos părând a fi guvernat de neant.

Nu putem încheia această exegeză despre *Opere I. Mări sub pustiuri* fără să nu adăugăm acest citat al lui Mircea Iorgulescu (vezi *Ceara și sigiliul*, Ed. Cartea Românească, București, 1982): „Pentru D.R. Popescu, întreaga literatură tinde să fie nu doar un stomac monstruos de rechin capabil să înghită nesățios orice, ci, încă mai mult, o realitate totală, căreia nu-i este nimic indiferent și nu-i scapă în irezistibilul său elan devorator, neselectiv, dizarmonic și uniformizant. Ficțiunea încetează să-și mai caute autonomia și să-și afirme independența; înglobând totul, cucerind totul, impunându-și pretutindeni regulile, devine unica realitate. În spațiul ei discontinuu, când aglomerat până la sufocare, când rarefiat până la inconsistență, heteroclitice și aleatoriu, pot intra – și intra – nu numai produse ale imaginației, dar și realitatea însăși. Această expansiune a sistemului ficțional duce la pierderea libertății elementelor care îl compun și a individualității lor. De la o carte la alta, lumea lui D.R. Popescu este tot mai puțin una modelată și devine tot mai mult una infinit modelabilă”.